

tırılıp öldürülünce asilzadeler üç şehzadeyi Mahmûd Nâsirüddin, Alâeddin ve Celâleddin'i, Kasrısepîd Hapishanesi'nden alarak Kasrıfirûzî'nin kabul salonuna getirdiler. Burada yapılan müzakerelerin ardından Alâeddin'i Mes'ûd Şah unvanıyla tahta geçirmeye karar verdiler. Diğer iki şehzade tekrar hapse gönderildi. İki yıl sonra Türk soylularının baskısıyla Sultan Alâeddin Mes'ûd Şah, amcaları Mahmûd Nâsirüddin ve Celâleddin'i serbest bırakıp kendilerine Behrâiç (Bahraîç) ve Kan-nevc bölgelerinin idaresini verdi.

Türk soyluları, Sultan Alâeddin'e karşı Mahmûd Nâsirüddin ve Kutluğ Han ile gizli bir ittifak yaptılar. Alâeddin Mes'ûd Şah'ın öldürülmesi üzerine annesiyle beraber gizlice Behrâiç'ten Delhi'ye gelen Mahmûd Nâsirüddin sultan ilân edilince (23 Muharrem 644 / 10 Haziran 1246) Kutluğ Han ve Melik Bahâeddin Balaban sarayda iktidarı ele geçirdiler. Daha sonra Melik Bahâeddin Balaban kızını sultanla evlendirerek onunla ilişkisini sağlamlaştırdı. Uluğ Han unvanını alan Balaban önemli bir makam olan nâib-i memleket dairesinin başına geçti.

İdare kabiliyeti olmayan Sultan Mahmûd Nâsirüddin, Kutluğ Han ve Melik Bahâeddin Balaban tarafından kukla gibi kullanıldı. Küçük kardeşi Seyfeddin Aybeg, Kışlu Han unvanıyla emîr-i hâcib tayin edildi. Yeğenlerinden Şîr Han Sungur, Lahor ve Bhatinda valiliğine getirildi. Şehzade Celâleddin'in Kannevc'den alınarak hareketlerinin daha kolay takip edilebileceği Bedâûn'a nakledilmesi de Kutluğ Han ile Balaban arasındaki iş birliğinin sonucunda olmuştur. Celâleddin, kendisi aleyhindeki entrikaların farkına varınca Karakorum'a geçerek Moğol İmparatoru Mengü Han'dan yardım talep etti. Mengü Han, Horasan'daki Moğol noyanlarına emir verip ona yardım etmelerini istedi. Celâleddin, Moğol yardımıyla Lahor ve Jallundhar bölgelerini ele geçirdi ve bu bölgelerde bir Moğol vasalı olarak hüküm sürdü.

Kutluğ Han ile Bahâeddin Balaban arasında ortaya çıkan rekabet Türk kumandanlarının üstünlüklerine büyük darbe indirdi. Bu iki grubun liderleri Türk olmayan asilzadeleri taraflarına çekmek için mücadele verdiler. Kutluğ Han, Hintli reisler arasında iyi bir intiba oluşturdu ve rakiplerine karşı destek sağladı. Ancak büyük bir politikacı olan Bahâeddin Balaban, Kutluğ Han'ı saf dışı bırakarak Karakorum'dan dönen Şîr Han Sungur vasıtasıyla Nagavr'da Sultan Celâleddin ile ittifak kurdu. Ayrıca Delhi'de destekçileri bulun-

maktaydı. Balaban, çeşitli yerlerden alacağı destekten emin olarak Sultan Celâleddin ve diğer Türk asilzadeleriyle birleşeceği Hânsî'ye doğru hareket etti. Bunun üzerine Kutluğ Han da isyancılarla savaşmak üzere Sultan Mahmûd Nâsirüddin ile birlikte Delhi'den ayrıldı (Ramazan 652 / Ekim 1254). İki ordu birbirine yaklaştığında sultanın ordusunda yer alan ve Bahâeddin Balaban ile anlaşmış bulunan asilzadeler sultanı rakip tarafın gücü konusunda korkutarak uzlaşmaya ikna ettiler. Harem ağası İmâdüddin Reyhân saraydan çıkarılıp önce Behrâiç'e, ardından Bedâûn'a sürüldü. Celâleddin Lahor'a dönerken Bahâeddin Balaban da nâib-i memleket görevini tekrar üstlendi. Mahmûd Nâsirüddin ile Balaban Ocak 1255'te barışıp birlikte Delhi'ye döndüler. Çok geçmeden İmâdüddin Reyhân'ın Kutluğ Han ile iş birliği yaptığı anlaşıldı ve yakalanıp öldürüldü. Sultan Mahmûd ile Balaban daha sonra Kutluğ Han'ın üzerine yürüdüler. Kutluğ Han 1257'de Uç Valisi Kışlu Han'a sığındı. Balaban onları te'dip için yola çıkınca âsiler Pencap'taki bir Moğol ordusuna katıldılar (1259).

Sultan Nâsirüddin Mahmûd'un yetkileri Uluğ Hân-ı A'zâm unvanını alan Bahâeddin Balaban tarafından kısıtlanarak Delhi'de bir kukla durumuna düşürüldü. Otoritesi başşehirin dışına taşan Uluğ Han Balaban ise Katehar, Düâb ve Mevat bölgelerindeki isyancıları yenilgiye uğratarak itaate zorladı. Bütün eyaletlerin kontrolünü eline geçirdi; Mülтан ve Lahor'un Moğol vasallarıyla ilişki kurdu. Bu dönemde Cengiz Han'ın torunları arasındaki iç savaş yüzünden Moğol imparatorluğu parçalanmış durumdaydı. Bundan faydalanmak isteyen Balaban, Pencap (Salt Range) ve Peşâver vadisinde bir Moğol vasalı olan Sultan Muhammed Karluğ'un yardımıyla Hülâgû ile ittifak yaptı. Ancak bu ittifak Mülтан ve Lahor'daki Moğol vasalları arasında güven bunalımına yol açtı ve bunlar savunmalarında kayıtsız kalmaya başladılar. Bunun üzerine her ikisi de ortadan kaldırıldı. Mülтан, Uç ve Lahor tekrar sultanlığa bağlandı. Uluğ Han Balaban'a olan yakınlığı sebebiyle hainlik yapmasından şüphe edilen Sultan Muhammed Karluğ Moğollar tarafından öldürüldü, toprakları da Hülâgû'nun idaresine verildi.

Uluğ Hân-ı A'zâm'ın başarıları sultanın tahtını ele geçirmesini kolaylaştırdı. Aktif hayattan tamamen çekilen Sultan Mahmûd Nâsirüddin huzur ve sükûnu ibadette ve özellikle mushaf istinsahın-

da buldu. Oğulları esrarlı bir şekilde ortadan kaldırıldı; kendisi de 664 (1266) yılında öldü. Uluğ Hân-ı A'zâm kendisini Gıyâseddin unvanıyla Delhi sultanı ilân etti. Mahmûd Nâsirüddin'in Uluğ Han tarafından zehirlenerek öldürüldüğü de söylenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cüzcânî, *Tabakât-i Nâsirî* (nşr. Abdülhay Habîbî), Kabil 1963-64, I, 471-496; II, 59-88; Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Câmi'u't-tevârih*, British Library, Add., nr. 728, vr. 385; Berenî, *Târih-i Firûz Şâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862, s. 25-26; İbn Battûta, *The Travels of Ibn Battuta* (trc. S. H. Gibb), Cambridge 1971, III, 632-633; İsmâî, *Fütûhu's-Selâtin* (nşr. A. S. Uşa), Madras 1948, s. 161-163; Firîşte, *Gülşen-i İbrâhîm*, Leknev 1281, I, 70-71; Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, *Târih-i Mübârek Şâhî* (nşr. M. Hidâyet Hüseyin), Kalkûta 1931, s. 34-39; Feyzullah b. Zeynelâbidîn Bînbânî, *Târih-i Şadr-ı Cihân* (nşr. İktidâr Hüseyin Siddîkî), Aligarh 1988, s. 15-16; P. Saran, "Politics and Personalities in the Reign of Naşir al-Din Mahmûd, the Slave", *Studies in Medieval Indian History*, Aligarh 1956; *CHIn.*, V, bk. İndeks; İktidâr Hüseyin Siddîkî, *Perso-Arabic Sources on the Life and Conditions in the Sultanate of Delhi*, New Delhi 1994; a.mlf., "The Qarlugh Kingdom in the North-Western India During the Thirteenth Century", *IC*, LIV/2 (1980), s. 75-90; T. W. Haig, "Mahmud", *IA*, VII, 154; Mohibbul-Hasan, "Mahmûd", *EP* (İng.), VI, 47-48.

İQTIDAR HUSAIN SIDDIQUI

MAHMÜD NÂSİRÜDDİN

(محمود ناصر الدین)

(ö. 815/1412)

Tuğluklu hânedanın son Delhi sultanı
(1393-1412).

Delhi Sultanı Firûz Şah Tuğluk'un oğlu Muhammed Şah'ın en küçük oğludur. 1393'te bir buçuk ay kadar sultanlık yapan ağabeyi İskender Şah'tan sonra Delhi tahtına geçti. Ancak muhtemelen yaşı küçük olduğundan kumandanlar bunu kabullenmeye yanaşmayıp kendi iktidalarına dönmek istedilerse de Vezir Hâce-i Cihân onları Mahmûd Şah'a biat etmeye ikna etti. Bu arada durumdan yararlanmak isteyen bazı toprak sahipleri vergilerini göndermeyerek özellikle doğu eyaletlerinde karışıklıklar çıkardılar. Genç sultan adına yönetim el koyan Vezir Hâce-i Cihân, "sultânü's-Şark" unvanıyla kendisini Kannevc'den Bihâr'a kadar uzanan bütün doğu topraklarının valisi ilân etti. Delhi'den ayrılıp Jaunpûr'a giden Hâce-i Cihân, kısa zamanda bölgedeki âsi toprak sahiplerini itaat altına alarak asayiş sağladı. Her ne kadar bu gelişmelerle

Jaunpûr Sultanlığı'nın temelleri atıldıysa da Hâce-i Cihân bağımsızlığını ilân etmedi.

Hâce-i Cihân'ın Delhi'den ayrılışından sonra buradaki eşraf ve kumandanlar Saâdet Han ve Mukarreb Han önderliğinde iki kısma ayrılarak genç sultanı kendi etki alanlarına almak için aralarında mücadeleye başladılar. Saâdet Han bir müddet sonra Sultan Firûz Şah'ın diğer torunu Nusret Han'ı Mevat'tan çağırıp Firûzâbâd'da Nâsirüddin Şah unvanıyla sultan ilân etti. Bunun üzerine karşıt gruplar arasında üç yıl kadar süren bir savaş başladı. Huzur ve asayişin tamamen ortadan kalktığı bu ortam aynı zamanda Timur'a Hindistan'ı işgal etmek için uygun bir fırsat hazırladı.

799'da (1397) Timur'un torunu Pîr Muhammed güçlü bir orduyla önce Uç Kalesi'ni aldı, ardından Mûltan'ı kuşattı; altı ay kadar direnen Mûltan hâkimi Sarang Han Lûdî sonunda teslim oldu. Delhi'de ise rakiplerini saf dışı bırakan Sarang Han'ın kardeşi İkbâl Mallu Han, Sultan Mahmûd'u kontrolü altına almıştı. Bu sırada Hindistan'a giren Timur Mûltan'a gelmiş ve Delhi'ye yönelmişti (800/1398). Sultan Mahmûd ve İkbâl Mallu Han, Timur güçlerini durdurmak için bir ordu hazırladı larsa da ilk çarpışmada mağlûp olarak Delhi'ye döndüler ve aynı günün gecesinde kendilerini kurtarmak için farklı yönere doğru uzaklaştılar. Bunun üzerine Delhi halkı Timur'a teslim oldu. Burada kalmayan Timur, Delhi'den Lahor'a doğru bütün bölgeyi tahrip ederek yağmalattı. Özellikle Delhi tam bir hayalet şehir haline geldi ve açlıkta kalan ölümler yüzünden salgın hastalıklar baş gösterdi.

Timur'un Hindistan'dan ayrılışından sonra İkbâl Mallu Han, Delhi'de bulunan Nusret Han'ı saf dışı bırakarak duruma yeniden hâkim oldu ve Mahmûd'u Delhi'ye çağırıp tahtı ona teslim etti. 804'te (1402) İkbâl Mallu Han ve Sultan Mahmûd, Jaunpûr'da bağımsızlığını ilân eden Şarkî Sultanlığı'nın başında bulunan İbrâhîm Şah'a karşı bir sefer düzenlediler. Bu sırada Mallu'nun etkisinden kurtulmak isteyen Mahmûd ava çıkma bahanesiyle Şarkî Sultanı İbrâhîm'in yanına geldi. Ancak umduğunu bulamayınca Kannevc'e yönelerek buranın valisi Melikzâde Herevî'nin yardımıyla şehre hâkim oldu. Sultan Firûz Şah'ın torunu olarak bölgenin eşrafı ve halkı tarafından büyük saygı gören Mahmûd Şah, kendisine katılan kumandanları ve askerleriyle Kannevc'i Sultan İbrâhîm ve İkbâl Mallu'ya karşı korumaya muvaffak oldu.

1406'da İkbâl Mallu Han, Timur'un Mûltan valisi olarak bıraktığı Hızır Han karşısında mağlûp olunca Delhi halkı Mahmûd Şah'ı yeniden davet etti. Delhi'ye gelen Mahmûd Şah büyük sevinç gösterileri arasında şehre girdi ve duruma hâkim oldu. İkbâl Mallu Han'ın çevresindekiler de dahil olmak üzere bütün eski kumandanlarına çeşitli unvanlar vererek onların bulundukları vilâyetlerde serbestçe hüküm sürmelerine müsaade eden Mahmûd Şah, böylece sembolik de olsa Delhi Sultanlığı'nın bütünlüğünü korumak istedi. Fakat gerçekte bu bölgelerde Gucerât, Mâlvâ, Jaunpûr gibi bağımsız sultanlıklar oluşmaya başlamıştı. Sultan Mahmûd'a bağlı eşraf ve kumandanların bir kısmı, sultanın bu durumu önleme gücünden yoksun oldukları görünce zamanla bu bağımsız sultanlıkların hizmetine girdi. Mahmûd'un 815'te (1412) vefatı üzerine Devlet Han Lûdî onun adına Delhi ve çevresinde 817 (1414) yılına kadar hüküm sürdüysen de Hızır Han Mûltan'dan gelip Delhi'yi ele geçirdi. Ancak Hızır Han, Seyyidler hânedanının temelini atmış olsa da bağımsızlığını ilân etmeyip Mahmûd Şah adına sikke bastırmaya devam etti. Bu durum Firûz Şah ve hânedanının Hindistan'da ne kadar saygın olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Bihamed Hânî, *Târîh-i Muhammedi*, British Library, Or. nr. 137, vr. 443^{a-b}; Şerefeddin Ali Yezdî, *Zafername* (nşr. Muhammed İlahâbâd), Kalkûta 1888, I, 77-78; Yahyâ b. Ahmed es-Sirhindî, *Târîh-i Mubârek Şâhî* (nşr. M. Hidâyet Hüseyin), Kalkûta 1931, s. 156-181; H. N. Wright, *The Coinage and Metrology of the Sultâns of Delhi*, Delhi 1936, s. 23; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihî*, Ankara 1946, I, 332, 334, 387, 392; İqtidar Hüseyin Siddiqui, "Theoretical Positions of the Sultans of Delhi in Relation to the Rulers of Provincial Kingdoms in Northern India During the 15th and 16th Centuries", *Essays in Indian History and Culture* (ed. Y. Krishan), New Delhi 1986, s. 180-193; Mohibbul Hasan, "Mahmûd II", *EI²* (İng.), VI, 49-50; N. R. Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, IX, 130.

İQTİDAR HUSAIN SİDDİQUİ

MAHMUD NEDİM PAŞA

(1818-1883)

Osmanlı sadrazamı.

İstanbul'da doğdu. Babası Bağdat Valisi Gürcü Mehmed Necib Paşa'dır. Eğitimi tamamlamasının ardından 1831'de Sadâret Mektûbî Kalemî'ne girdi. Bir ara Serasker Bursalı Said Paşa'ya divan kâtipliği yaptı. Bir yıl süreyle Bağdat'ta babası-

nın yanında kaldıktan sonra sadâret mektupçu muavini oldu ve Şubat 1841'de Âmedî Kalemî'ne geçti. Dönemin meşhur devlet adamlarından Mustafa Reşid Paşa'nın dikkatini çekti ve onun ilk sadâretinde üla sınıf-ı sâni rütbesiyle sadâret mektupçuluğuna getirildi (Mart 1847). Haziran 1849'da vekâleten ve ardından asaleten âmedîliğe tayin edildi. 1853'te Divân-ı Hümâyûn beylikçiliğine, 23 Mart 1854'te bâlâ rütbesiyle sadâret ve üç ay sonra 26 Haziranda Hariciye müsteşarlığına getirildi. Kırım savaşı esnasında on altı gün Ömer Lütfi Paşa'nın maiyetinde Bulgaristan'da bulundu. 25 Şubat 1855'te yine Reşid Paşa'nın himmetiyle vezâret rütbesi verilerek Sayda valisi oldu. 14 Aralık 1855'te Şam ve Eylül 1857'de İzmir valiliği, Mart 1858'de Meclis-i Tanzîmat üyeliği ve mayısta Hariciye Nâzırı Fuad Paşa Paris'e gidince dil bilmemesine rağmen Hariciye nâzır vekilliği görevlerinde bulundu. 30 Ağustos 1858'de Ticaret nâzırı olduysa da Aralık 1859'da azledildi. 9 Temmuz 1860'ta kendi isteği üzerine Trablusgarp valiliğine gönderildi. Âlî Paşa'ya muhalif olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile irtibatı ortaya çıkınca kendisini affettirmek için İstanbul'a gelerek paşayı ikna etti. Yedi yıl görev yaptığı yere tekrar dönmek istemediği için affını istedi ve 18 Haziran 1867'de Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirildi.

Bundan sonra hızlı bir görev değişikliği süreci başladı. 24 Ağustos 1867'de Deâvî Nezâreti'ne, 6 Mart 1868'de ikinci defa olmak üzere sadâret müsteşarlığına ve bir hafta sonra da (14 Mart) padişahın re'sen iradesiyle Hakkı Paşa'nın ölümüyle boşalan Bahriye nâzirliğine tayin edildi. Maaşını arttırma talebi Âlî Paşa tarafından kabul görmedi; bunun üzerine doğrudan saraya başvurdu ve paşa ile araları tekrar bozuldu. Âlî Paşa'nın gittikçe ağırlaşan hastalığının uzaması sebebiyle sarayla olan irtibatı daha da güçlendi.

Âlî Paşa'nın ölümü üzerine ve padişahla kurduğu irtibat sayesinde 22 Cemâziye-lâhîr 1288'de (8 Eylül 1871) sadrazam oldu. Âlî Paşa'nın aksine padişahın istek ve arzularına uygun davrandı. İktidara gelir gelmez merkez ve taşra bürokrasisinde büyük bir operasyon başlattı; Tanzimatçı devlet adamlarını görevden uzaklaştırdı. Âdeta tevcihat usulünü andırır bir şekilde valileri bir yerden diğerine tayin etti. Âlî Paşa'nın adamları olan Şîrvânîzâde Mehmed Rüşdü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, İşkodra Valisi İsmâil Paşa, Zaptiye Nâzırı Hüsnü Paşa, Mâbeyin Başkâtibi Emin Bey ve diğer rakiplerinin her bi-